TÜRKİYE'NİN DOĞUŞU

ANADOLU'DA TÜRK EGEMENLİĞİNİN İLK EVRESİ VE TÜRKİYE ADININ ORTAYA ÇIKIŞI

ALTAY TAYFUN ÖZCAN

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN / otukennesriyat

YAYIN NU: 2045
KÜLTÜR SERİSİ: 1111

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-629-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

Bu kitap, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nin
"100. Yılımızda 100 Kitap" projesi listesinde yer almaktadır.

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Musa Şamil Yüksel

Düzelti: İbrahim Ünver

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

İstanbul- 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Altay Tayfun Özcan: 15 Mayıs 1979'da Giresun'da doğdu. İlk, Orta ve Lise eğitimini Giresun'da tamamladıktan sonra 1998 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde okumaya hak kazandı. Bir yılı İngilizce hazırlık sınıfında geçen Tarih öğrenimini 2003'te tamamladı. 2005'te Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Çağ Tarihi programında Yüksek Lisansını, 2010'da da Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Programında ise Doktora eğitimini tamamladı. 2015'te Genel Türk Tarihi Doçenti unvanını alan Altay Tayfun Özcan 2020'de ise yine aynı anabilim dalında Profesörlüğe yükseltildi.

Altay Tayfun Özcan 2005'te Araştırma Görevlisi olarak adım attığı Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Profesör Doktor unvanı ile görev yapmaktadır. 2018 yılında *Moğol–Rus İlişkileri (1223–1341)* başlıklı eseri ile *Türkiye Bilimler Akademisi Telif Eser Ödülü*'nü aldı. 2019'da *Ziya Gökalp Türk Ocakları İlim ve Teşvik Armağanı*'na layık görülmüştür. 2020'de ise *Hazar Kağanlığı ve Etrafındaki Dünya* başlıklı eseri ile *Türkiye Bilimler Akademisi Telif Eser Ödülü*'nün ikinci defa sahibi olmuştur.

Altay Tayfun Özcan çalışmalarında İngilizce, Latince ve Rusça kullanmaktadır. Evlidir ve Gündüz Ural ile Çağatay Uluç adlı iki evladı bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....11

I. BÖLÜM:
ANADOLU'DA TÜRKLER

Türkmenlerin Gelişi.....18
Tuğrul Sonrası.....27
Malazgirt'in Şafağında.....34
Malazgirt.....38
Malazgirt Sonrası Yeni Düzen.....42
Arslan Yabgu'nun Torunlarının Sürgünü.....45
Süleyman Bey Anadolu'da.....50
Melikşah'ın Merkeziyetçi Siyaseti ve Kutalmışoğulları.....55
Porsuk'un Ardından.....56
Bir Devletin Kurucusu Olarak Süleyman Bey.....58
Aleksios Komnenos'un Bizans Tahtına Geçmesi ve Bunun Anadolu'daki Siyaset Üzerindeki Yansımaları.....61
Süleyman Bey'in Güney Seferi.....63
Anadolu'da Bir Selçuklu Bürokratı: Siyavuş ve Faaliyetleri.....67
Süleyman Bey Sonrası Anadolu'daki Düzen.....70
Porsuk Yeniden Anadolu'da.....73
Süleyman Bey Sonrası Anadolu'nun Yeni Yüzleri.....77
Süleyman Bey'in Oğullarının Gelişi.....79
Anadolu'nun Avrupalı Misafirleri: Haçlılar.....86
Haçlı Ordusu İznik Yolunda.....94
Haçlılar Antakya Yolunda.....97
Antakya Kuşatması.....101
I. Haçlı Seferi'nden Sonra Anadolu.....105
1101 Haçlı Seferi.....108
1101 Haçlı Seferi'nin Tesirleri.....114
1101 Haçlı Seferi'nden Sonra Anadolu'da Türkmen Beyleri.....116

Eski Müttefikler Yeni Düşmanlar: Kılıç Arslan ve Danişment Gazi.....121
Kılıç Arslan'ın Ölümü Sonrası Bizans İmparatorluğu ve
Türk Komşuları.....127
Aleksios'un Cevabı.....132
Bizans ve Selçuklu Tahtının Yeni Sahipleri Arasındaki İlişkiler.....134
Manuel Komnenos'un Büyük Meydan Okuması: Konya Seferi.....138

II. BÖLÜM:
XVI. YÜZYILA KADAR TÜRKİYE VE TÜRKMENYA ADININ BATI DÜNYASINDA KULLANIMI VE SINIRLARI

Batı Sınırları.....150
Güney Sınırları.....154
Kuzey Sınırları.....156
Doğu Sınırı.....158
XVI. Yüzyıla Kadarki Haritalarda Türkiye.....162

SON SÖZ.....169
BİBLİYOGRAFYA.....175
DİZİN.....181
HARİTALAR.....185

ÖN SÖZ

Selçuklu Türkmenlerinin Anadolu'yu ne şekilde andıklarını bilmiyoruz. Muhtemelen ülkenin tamamına bir ad vermek gibi bir gündemleri yoktu. Ancak bu, aynı dönemde yaşayan diğer insanları, entelektüelleri ve devlet adamlarını kapsamıyor. Selçuklular zamanında eser kaleme alan kimseler için ülke *Diyar-ı Rum*, yani *Rum ülkesi*ydi. Ancak bu tabirin kullanımı, üzerinde yaşadıkları ülkeyi Bizanslıların toprakları addetmeleriyle ilgili değil. Kendilerinden önceki coğrafya terminolojisini devam ettirmeleriyle ilgili. *Rum* kelimesi, Bizanslıların kullandığı Ρωμη (Roma) kelimesinin Arapçalaştırılmış bir hâli olup kökleri VI. yüzyıla kadar uzanmaktadır. İçeriği ise Bizans egemenliğindeki toprakları tanımlamak üzere kullanılan Ρωμανια (*Romania*), yani *Romalıların ülkesi* tabirini yansıtmaktadır. Dolayısıyla Selçuklu topraklarında eser kaleme alan insanlar Anadolu'dan *Rum* adıyla bahsederken bunu o topraklara hâlâ yabancı olduklarını düşündükleri için veya kendilerini oraya ait hissetmedikleri için yapmıyorlardı. Tam olarak, kendilerinin de dâhil olduğu entelektüel çevrenin kullandığı coğrafya terminolojisine bağlı kalıyorlardı. Ancak *Rum* kelimesinin tarihî arkaplanının etkisi sadece entelektüellerle sınırlı kalmadı ve kelime, devlet tarafından da ülkenin resmî adı olarak benimsendi. Danişmentli hükümdarlarından Melik Muhammed kendisini "Tüm *Romania* ve *Anatole*'nin Büyük *Melik*i Muhammed" diyerek sunarken, Ankara'daki Alaeddin Camii'ndeki minber kapısının kitabesinde Sultan Mesut'tan "*Rum* ve *Yunan* beldelerinin meliki" diye bahsediliyordu. Diyarbakır surlarındaki kitabede de Artuklu meliki Nâsıreddîn Mahmûd, sadece Diyarbakır'ın değil, aynı zamanda "*Rum* ve *Ermen* beldelerinin meliki" namıyla takdim ediliyordu. Dolayısıyla *Rum* kelimesi, Türkmenlerin yurt tuttuğu ülkenin adı olarak kanıksanmaya başlandı. *Rum* kelimesi, ilerleyen yıllarda da bir coğrafi tanımlama olarak kullanıldı. Osmanlılar *Eyalet-i Rum*'u Amasya, Sivas ve Tokat'ın içinde bulun-

I. BÖLÜM:

ANADOLU'DA TÜRKLER

Bizans İmparatorluğu, VII. ve VIII. yüzyılları, Arapların doğu vilayetlerini birbiri peşine zapt etmesiyle geçirmiş, hatta düşmanlarının iki kez başkentlerine dayanmasına şahitlik etmişti. Bizanslıların, başkentlerinin kurtuluşunu direnişlerinin bir neticesi olarak değil, ilahi yardımlarla izah etmeleri, Araplar karşısındaki çaresizliklerinin dışavurumuydu. Gerçekten de bu kuşatmalar, insan başarıları ve kahramanlıkları dışında gelişen olaylarla sonlanmıştı. Acaba bir kere daha gelecek olurlarsa Konstantinopolis'i ne kurtaracaktı?

Neyse ki Arap gücü artık tükenmek üzereydi. Müthiş Arap fetihleri 750'de Emevilerin yıkılışıyla kırıldı ve yerine tesis edilen Abbasi rejimi, selefi kadar güçlü olamadı. Arap tehlikesi soğudukça soğudu ve merkezî idare parçalanırken, egemenlikleri altındaki toprakların da kaybedildiği yeni bir aşamaya, fetihten çözülmeye giden yeni bir aşamaya geçildi. Ancak söz konusu gelişme sadece Arapları ilgilendirmiyordu. Halifeliğin çözülüşü, Arap baskısı altında kalmış pek çok devletin ve halkın da yeni bir sürece girmesine neden oldu. Onlardan biri de Bizans İmparatorluğu'ydu. 931'de Halifeliğin elindeki Malatya'yı ele geçirmeleri, Anadolu'da bir denge sağlamalarını beraberinde getirmişti, yüzyılın sonuna gelindiğinde ise bu dengeyi kendi lehlerine değiştirmişlerdi bile. Makedon hanedanının güçlü idaresi sırasında Bizans orduları 965'te Tarsus'u, 969'da Antakya'yı zapt etmişlerdi ve 999'da Şayzar ile 1039'da Urfa'yı kontrolleri altına almışlardı. 930'lardan 1020'lere uzanan 100 yıllık dönem, gerçek manada doğudaki Bizans mirasının yeniden doğuşuna sahne olmuştu. Bu karşı Bizans saldırısı, bugünkü Malatya, Samsat, Siverek ve Ergani'den Antakya'ya ve Tarsus'a uzanan hatta adeta bir sınır çizmiş; Halifelik egemenliğini, bu hattın doğusuna atmıştı. Diğer taraftan Bizanslılar, Kafkasya'da da bir güç olarak yükselişe geçmişlerdi. Konstantinopolis, şimdi Armenya'daki eski haklarını yeniden masaya yatırmaya başlamış ve kendisi gibi Arap baskısını üzerinden atmış veya atmaya hazırlanan halklara elini uzatıyordu. Elbette bu el, bir yardım eli değil, egemenliğine davet eden bir eldi.

1000'li yıllarda Halifeliğin doğu hudutlarındaki askerî üstünlüğüne son vermekle önemli kazanımlar elde eden Bizans İmparatorluğu, bunu, Kafkasya'daki başarılarıyla devam ettirdi. 1000-1001'de Çoruh Irmağı'nın doğu kesimlerini Gürcü prensi David'in elinden aldı ve 1019'dan 1023'e kadar ise Van Gölü'nün güneyinde ve doğusunda yer alan Artsuni Prensliği ile İberya'daki Bagreti Krallığı'nın bir kısmını imparatorluk hudutlarına kattı. İmparatorluk doğuya doğru öylesine uzanmıştı ki böylesi bir sınır tasavvurunu en son 626'da Herakleios'un Ninova önlerinde Sasanilere karşı kazandığı parlak zaferi sonrasında rakibine dikte ettiği anlaşma sonrasında görmüştü. Bizanslı bürokratlar, şimdi iki yüz yıldır Araplar karşısında yaşadıkları çekilmenin tam tersi bir genişlemeyi görüyor ve tarihî bir medceziri izliyorlardı. Ancak bu yıllar, beklenmedik gelişmelere gebeydi.

Türkmenlerin Gelişi

1020'lerde Bizans İmparatorluğu, Arap saldırıları neticesinde kaybettiği topraklarının önemli bir kısmını yeniden ele geçirmişti. Muhtemelen, bu dönemi soluyan kimseler, İspanya'daki *Reconquista* dönemine benzer bir ruh hâli içindeydiler. Ancak 1030'lara gelindiğinde ele geçirdikleri bölgeler yeni bir tehditle karşı karşıya kaldı. Türkistan'da Oğuz Yabgu Devleti'nden kopan Türkmenlerin kollarından bir grup, efendileri Arslan Yabgu'nun ölümü üzerine Horasan'da tutunamayacaklarını görerek İran'a yönelmiş ve buradan Bizans sınırlarını tehdit eder hâle gelmişlerdi. 1033'te Nişabur taraflarında faaliyet gösteren bu Türkmenler, 1035-1036'da Rey'de belirip etrafı yakıp yıktılar ve bunu, 1037-1038'de Azerbaycan'a yönelmeleri izledi. Artık Türkmenler, Bizans sınırına dayanmışlardı. Bu ilk akınlar, düzensiz ve sayıca kalabalık olmayan, Arslan Yabgu'nun eski tabilerinin bir kısmı tarafından gerçekleştiriliyordu. Bundan ötürü de etkileri Bizans hudutlarında sınırlıydı. Oysaki onların peşinden gelen Tuğrul-Çağrı-İnanç konfederasyonu, daha programlı bir fetih hareketi dâhilinde ve düzenli bir orduya dayanarak İran'a sokulmuştu. Bu, bölgedeki durumu kalıcı şekilde değişmenin eşiğine getirecekti.

Şüphesiz ki Selçukluların çok daha önceden beri İran ve batısında kalan bölgelere yayılmak gibi bir planı vardı. Belki de bu, 1030'larda İran'a yönelmiş Arslan Yabgu'nun bakiyelerinden esinlenilmiş bir düşünceydi ve elde ettikleri sınırlı başarılar bile onların dikkatini çekiyordu. Yine Sultan Mesut ile mücadeleleri öncesinde yapılan bir askerî toplantıda Tuğrul, Gaznelilerle mücadele etmek yerine Horasan'dan batıya doğru göçmek fikrini savunmuştu. Her ne kadar bu fikri kardeşi Çağrı tarafından muhalefetle karşılanmış ve bunu Tuğrul'un fikrinden vazgeçmesi takip etmiş olsa da konuşulanlar, Türkmenler arasında Horasan'dan batıya yönelmenin akıllarının bir köşesinde olduğuna işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Selçukluların 1040'ta devletlerini kurduktan sonra İran'a yönelmeleri, kesinlikle öylesine alınmış bir karar değildi. Selçukluların sığınacak bir yer addettikleri diyarlar, şimdi fetih programlarının merkezine yerleşmişti. Bu başarının bir yönü, Selçukluların birbiri peşine kazandıkları zaferlerle kendilerine güvenmeleri ile düşmanlarının korkuları arasındaki tezadın ürünüydü. Ancak diğer taraftan Tuğrul, kendilerinden önce İran'a ulaşan Türkmenlerin açtığı koridoru kullanıyordu. Yine de onun ilerleyişi, çok farklı türden bir ilerleyişti. Tuğrul, Yabgulu Türkmenleri gibi etrafı yakıp yıkan bir güç olarak değil, aksine hudutlarına geldiği yerleşim birimlerini egemenlik altına alarak bu alanları Türkmen saldırılarından koruyan bir "kurtarıcı" olarak beliriyordu. Yabgulu Türkmenlerin ortaya çıkardığı tehlikeye karşı kendisine başvuran Bağdat'taki Büveyhi emiri Celâlüddevle b. Büye'nin şikâyetlerini Tuğrul Bey'in cevaplandırma tarzı dikkate değerdir:

> Bu Türkmenler buyruklarımıza itaat edip asil devletimize hizmet eden kullarımız, hizmetçilerimiz, uyruklarımız ve reayamızdı (…) Onlar Rey'e çekildiler, orada zarar ziyana ve yıkıma neden oldular. Bunun üzerine Horasan'dan birliklerimizle üstlerine yürüdük. Onların aman dileyerek af ve merhamet beklentisiyle sığınacaklarını umuyorduk. Fakat onlar dehşete kapılıp korkuyla uzaklaştılar. Muhakkak onları sancağımız altında tekrar uyruğumuz kılacağız ve ister uzakta olsunlar, ister düzlüklere insinler ister yükseklere çıksınlar, kudretimizle, isyancılara verilecek cezaları kendilerine tattıracağız.

Türkmen saldırıları sırasında -Merâga Camii örneğinde görülebileceği gibi- Müslümanların kutsal yapılarına verilen zararlarla karşılaştırıldığında, Dandanakan zaferinden sonra Abbasi Halifeliği'yle yakın

II. BÖLÜM:

XVI. YÜZYILA KADAR TÜRKİYE VE TÜRKMENYA ADININ BATI DÜNYASINDA KULLANIMI VE SINIRLARI

Gaznelilerle giriştikleri çetin mücadelelerin nihayetinde 1040'ta tam manasıyla bağımsız bir devlet hâline gelen Selçuklular, kısa zamanda İran'a doğru yayılarak uluslararası bir güce dönüştüler. Fırat Irmağı'nı geçerken Buharalı Ebu Cafer'in Sultan Alp Arslan'a hitaben "Efendimiz, nimetlerinden dolayı Allah'a şükrederim. Zira bu nehri ne eski zamanlarda ve ne de İslam devrinde, köleler müstesna, Türk hükümdarı olarak, ilk defa siz geçiyorsunuz," sözü,[1] Selçukluların Anadolu sınırlarındaki faaliyetlerinin tarih içindeki ehemmiyetinin daha Alp Arslan zamanında anlaşıldığını göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu hareket, sadece Türkler açısından değil, aynı zamanda Türkistan'dan İran yoluyla batıya doğru yapılan ilk büyük fetih hareketi olması hasebiyle bölge tarihi açısından da önemlidir.

Selçuklular Gaznelilerle mücadelelerde bulunduğu sırada, daha önce Arslan Yabgu'nun hâkimiyetinde bulunan Türkmenlerin başını çektiği topluluklar, Anadolu'da önemli başarılar elde ederek Erzurum-Diyarbakır ve bunun doğusunda kalan sahada etkili bir güç olarak tutunmayı başarmış, güçlerini Selçukluların teşvikiyle[2] bölgeye gelen yeni Türkmen gruplarıyla daha da artırmışlardır. Fakat onlar, ancak Malazgirt Muharebesi'nden sonra yeni yerleştikleri diyarda üstün güç hâline gelebildiler.[3] Dışarıdan gelen bir gücü temsil eden bu emirliklerin Anadolu'yu baştanbaşa kaplaması ile tarihteki diğer büyük istila-fetih hareketleri arasındaki en temel fark, hiç kuş-

---

1 O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004, s.52.

2 İbrahim Yınal'ın Türkmenlere hitaben söylediği sözler için bk. O. Turan, *Selçuklular ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi yay., İstanbul 1999, s.113-114. Türkmenlerin Anadolu'ya gönderilmesinin nedenleri ile ilgili ayrıca bk. O. Turan, "Selçuklular ve Beylikler Döneminde Anadolu", *İslam Tarihi Kültürü ve Medeniyeti*, ed. P.M. Holt vd., Kitabevi yay, İstanbul 1997, s.242.

3 Türkmenlerin söz konusu dönemdeki faaliyetleriyle ilgili bk. M.H. Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul Üniversitesi yay., İstanbul 1944, s.85-92, 132-134.

ku yok ki bu faaliyetlerin hedef aldığı diyarda bir kültür değişmesi yaratmış olmasıdır. Nitekim Anadolu, daha önce Salim Koca'nın da dikkati çektiği gibi,[4] milattan önceki devirlerde dönemin en yüksek kültürlerinden birisini temsil eden Pers İmparatorluğu'nun iki yüzyılı aşkın idaresinde kalmış, son derece yıkıcı iki Sasani işgali yaşamış ve hemen ardından da Arapların askerî üstünlükleri altında bir asırdan fazla zaman geçirmiş olmasına karşın kültüründe ve sosyolojisinde bir İranileşme ve Araplaşma vuku bulmamıştır. Ancak şimdi Hristiyanlıkla eski kültürün sentezi bir kültür dokusuna sahip ülke, dönüşüm içine giriyordu. Bu dönüşümün hızı, çeşitli dönemlerde doğudan gelen yeni Türk göçleriyle daha da artacaktı. Melikşah sonrasında yaşanan mücadelelerin veya Moğol istilasının tetiklediği göç dalgası, Anadolu'daki demografik vaziyeti Türkler lehine değiştirecekti.[5]

Anadolu'nun geçirdiği kültür değişimi, Speros Vryonis tarafından ciddi bir tetkikten geçirilmiştir. O, Türklerin Anadolu'yu ele geçirmelerini Anadolu'da Hellenizmin yıkılması şeklinde değerlendirmişse de,[6] yazarın bahsettiği şekilde bir Orta Çağ Hellenizminin var olup olmadığı tartışılabilir. Orta Çağ Hellenizmini belirleyici kılan husus olarak Grekçe temel alınacaksa Antik Çağ Hellenizminin Orta Çağ'da, hatta günümüzde de devam ettiği söylenebilir. Ancak dil, kültürde tesir gücü yüksek bir karaktere sahip olmasına rağmen tek başına bir toplumun kültürünü belirlemede oldukça yetersiz kalır. Bundan ötürü Hellenizmin bir coğrafyadaki hâkimiyetinden bahsederken her biri kendine has özellikler gösteren mitolojisini, idari hayatını, hukukunu, sporunu, sanatını ve daha da önemlisi keskin bir mantığa dayanan felsefesini görmezden gelerek sadece Grekçe temelli değerlendirmek mümkün değildir. Roma araştırma-

---

4 S. Koca, "Diyar-ı Rum'un (Roma Ülkesi=Anadolu) Türkiye Haline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.23, 2008, s.8.

5 C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Y. Moran, E yay, İstanbul 1997, s.158. Bu göç hareketi neticesinde değişen siyasi yapı, Ş. Turan tarafından etraflıca ele alınmıştır. Bk. Ş. Turan, "Moğolların Anadolu'yu İstilası Sonrası Batı Anadolu'da Türkmen Tarzında Şekillenme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.29/2011, ss.185-194.

6 S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, California 1971.

larının geçtiğimiz yüzyıldaki en önemli isimlerinden A.H.M. Jones, bir makalesinde, Hellenizmin miladi IV. yüzyıl ile zayıflamaya başladığını ifade etmiştir.[7] Ancak yazar, bunun politik, ekonomik ve sosyolojik nedenleri üzerine bir fikir beyan etmemiştir. Bu sosyolojik meselenin hiç kuşku yok ki pek çok etkeni vardır, ancak bu dönüşümde Hristiyanlığın kabulüne önemli bir yer ayırmak lüzumu görülüyor. Zira Hristiyanlığın yaygınlık kazanması sırasında, Hellen kültürünün bazı esasları muhafaza edilmiş veya bunlar yeni dine adapte edilmiş olmasına karşın Hristiyanlık, büyük oranda eski kültürü reddeden bir doktrin olarak doğmuştur. Nitekim bugün Efes gibi Hellenistik kültürün önemli şehirlerinde Hellen kültürünün en gözde mekânları sayılan tapınak ve diğer dinî yapıların dinî bir bağnazlıkla yıkılmış veya sosyal ihtiyaçlar çerçevesinde kiliseye çevrilmiş olması, yeni dinin kabulünün eski kültürü bir kenara bırakarak vuku bulduğunu göstermektedir. İşte bu gibi nedenlerle Selçukluların Anadolu'da değiştirdikleri kültürü Orta Çağ Hellenizmi şeklinde değerlendirmek mümkün görünmemektedir. 1974'te kaleme aldığı bir makalesinde Speros Vryonis, Orta Çağ Hellenizmi tanımlamasını kullanmayı tercih etmemiş, bunun yerine Anadolu'daki Bizans medeniyeti tabirini kullanmıştır.[8] Yazar 1990'larda yazdığı başka bir makalesinde ise A. Toynbee'nin Bizans uygarlığının kendine özgü olduğuna ilişkin kanaatini desteklemiş, hatta uygarlığı Hellen ve Hristiyanlığın bir melezi şeklinde vasıflandırmıştır.[9]

Speros Vryonis'in, tanımlamasının hatalarının özeleştiride bulunmadan sessiz sedasız yine kendisi tarafından tashih edilmesine karşın, eserinin temelini teşkil eden Anadolu'nun yaşadığı etnik ve kültürel değişime ilişkin saptamaları dikkat çekicidir. Değişim, sadece Türkmenlerin Anadolu'yu yurt tutmalarıyla değil, aynı zamanda Grek nüfusun Bizans egemenliğinde kalan topraklara doğru göç etmesi veya Selçuklu topraklarına sefer düzenleyen Bizans imparatorlarının "esaret altındaki ahaliyi kurtarması"yla[10] da gerçekleşti ve

---

7 A.H.M. Jones, "The Greeks under the Roman Empire", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.17/1963, s.19.

8 S. Vryonis, "The Decline of Byzantine Civilization in Asia Minor Eleventh-Fifteenth Century", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.29/1975, ss.351-356.

9 S. Vryonis, "Bir Dünya Uygarlığı Bizans", çev. Z. Biliz, *Cogito*, S.17/1999, s.37, 39.

10 S. Vryonis, *Decline Medieval Hellenism*, s.169, 186, 192, 253, 254; S. Vryonis,

SON SÖZ

Türk tarihi XI. yüzyıla kadar Moğolistan'dan Macaristan'a uzanan bozkır üzerinde şekillenmiş olmasına karşın bu yüzyıldan sonra ana ekseni güneye kaydı. Bu, Türk tarihinde büyük bir dönüşümü temsil etmektedir. VIII. ve XVI. yüzyıllardaki siyasi vaziyete dair yapılacak bir karşılaştırma, bu değişimi daha açık şekilde gösterebilir. VIII. yüzyılda Göktürk, Hazar ve Avar kağanlıkları Moğolistan'dan Avrupa içlerine doğru uzanan alanda egemenlik kurmuşlarken XVI. yüzyılda güç merkezi güneye doğru çekilmiş; Babürlü, Safevi ve Osmanlı devletleri, Hindistan'dan İran'a ve buradan Anadolu'ya uzanan hat üzerinde hâkimiyet kurmuşlardı. Bu değişim, elbette tek bir hadisenin sonucu olmayıp içinde pek çok nedeni ve sonucu barındıran bir sürecin eseriydi. Göktürk ve Uygur kağanlıklarının yıkılmasının Oğuz boyları başta olmak üzere çeşitli Türk boylarının Batı Türkistan'a yönelmesini tetiklemesi ve zaman içerisinde buradaki Türk nüfusun yoğunluk kazanması, Karahanlılar ve Gazneliler gibi devletlerin faaliyetlerinin Türklerin ilgisini bozkır kuşağının güneyine çekmesi, Müslüman devletlerin hizmetindeki Türk gulamlarının tecrübeleri, ticaret yollarının cazibesi ve bu alanlarda sergilenecek askerî hizmetlerin tatmin edici gelire dönüşme ihtimali ile daha başka hususlar, eksen değişiminin hazırlayıcı unsurları addedilebilir. Ancak değişimin ana yönü, Türklerin İran platosuna girmeleriyle başladı. Bu, esasen Halifelik rejiminin çözülmesinin Batı Türkistan'dan İran'a uzanan coğrafyada yarattığı güç boşluğunun bir eseriydi. Önce Yabgulu Türkmenleri, ardından da Selçuklu Türkmenleri bu güç boşluğunu iyi değerlendirdiler ve İran, kısa süre içerisinde Selçuklu egemenliği altına alındı. Ancak bu yeni memleket, Selçuklular için bir durak değil, İran'ın batısında kalan bölgelere düzenlenecek seferler için bir üs vazifesi görecekti. Bir süre sonra başkentin Rey'e taşınması da bunun bir ön adımı, Selçuklu tarihinin bundan sonra ağırlıklı olarak hangi yönde gelişeceğinin bir

DİZİN

A

Afrin Çayı 65
Afşin 28, 30, 33, 37
Afyon 97, 133
Ahlat 32, 34, 36, 38, 77, 119, 120
Akhisar 106, 154
Alanya 155
Aleksios Komnenos 43, 45, 57, 59-63, 67, 71, 73, 75-77, 80, 85, 86, 89, 93, 95, 105-107, 124, 127, 128, 130-132
Alexiad 59, 83, 175
Alp Arslan 27-39, 41, 42, 45-48, 55, 67, 78, 143, 170, 176
Ankara 4, 11, 43, 44, 97, 107, 109, 113, 146, 147, 149, 152, 175-178, 180
Anna Komnenos 54
Antakya 17, 26, 28, 31, 37, 49, 50, 64, 65, 82, 93, 97-104, 113, 115, 119, 121-123, 127, 136, 149, 155
Arslan Yabgu 18, 19, 45-47, 48, 51, 56, 60, 80, 143
Artuk 43, 78, 118, 119, 170

B

Baldwin 92, 100
Belek 110, 112, 119
Berkyaruk 78, 117, 118, 125
Bitinya 42, 51, 62, 72, 74, 130
Bitlis 120
Bohemond 91, 92, 97, 102, 109, 111, 121-124, 127
Botaniates 28, 45, 51, 52, 53-60
Bozan 76
Bursa 52, 131, 152, 153

C

Clermont 88, 91

Ç

Çaka Bey 60, 72, 78, 80, 83-86, 106, 127-129, 132, 171
Çankırı 77, 109, 110, 113, 116, 136, 152, 157
Çavlı 125, 126

D

Danişment 8, 77, 78, 107, 116, 121
Danişment Gazi 8, 107, 116, 121
Danişmentli Gümüştekin 109, 110, 112, 114, 121
Denizli 30, 134, 150-154
Dilmaçoğulları 120
Dinar 24, 25, 130
Dorylaion 99, 105, 109, 112, 115
Drakon Çayı 62, 63

E

Ebu'l-Gazi 70, 71, 77, 81
Ebu'l-Kasım 70-77, 80, 81, 82, 171
Erbasgan 30, 37, 52
Erciş 22, 31, 32, 37, 120
Ereğli 43, 100, 113, 114, 116, 156
Ergani 17, 27, 28
Ermenşahlar 119
Erzurum 21, 26, 32, 34, 107, 143, 158-160, 164
Eskişehir 97, 98, 106, 109, 115, 130, 132, 151

F

Fatımi 22, 32, 47, 64, 88

G

Gediz 130
Giresun 157, 158
Godfrey 92, 95, 96
Guillaume 113, 114

H

Haçlı 12, 87-104, 105, 107-116, 121-123, 128-131, 140, 148-150, 154, 160, 162, 170-172, 175, 176
Halep 28, 31, 32, 35, 41, 49, 55, 64-66, 70, 101, 110, 112, 119, 122, 123, 125, 136, 155, 156
Harput 22, 77, 119
Harran 110, 112, 114, 119, 124
Harun 27, 28, 77
Hasan 20, 21, 100, 107, 116, 126, 128, 129, 132, 148, 160, 171
Hatay 155
Hazar Kağanlığı 5

I

Ioannes 43, 106, 134-138, 146, 147, 177, 178
Isaak 23, 42, 43
Işın Demirkent 86, 110, 121, 122, 124

İ

İbrahim Yınal 20-22, 64, 126, 143
İlgazi 119, 120, 125
İzmir 59, 60, 77, 80, 83, 85, 106, 128, 130, 132, 152-154, 167, 176
İznik 23, 43, 50, 52, 57-59, 61-63, 69-73, 75, 76, 77, 79-85, 87, 94-100, 105, 106, 112, 113, 115, 121, 128-132, 135, 140, 151, 152, 171

J

Joscelin 119

K

Karaca 110, 112, 114
Karatekin 60, 69, 77, 78
Kastamonu 43, 59, 77, 107, 110, 111, 116, 136, 152
Kayseri 26, 28, 37, 42, 43, 78, 97, 100, 151, 159
Kılıç Arslan 66, 70, 79-87, 94, 95, 96, 98, 105, 107, 110-116, 119, 121-130, 132, 133, 135, 171, 175, 176
Kilikya 28, 44, 59, 64, 97, 100, 105, 155
Konstantinopolis 17, 22, 23, 25, 28, 32, 37, 42-45, 51, 53, 57, 58, 63, 67, 69, 71-74, 76, 82-85, 87, 93-95, 106, 109, 115, 132, 135, 136, 138, 140
Konya 50, 59, 97, 100, 109, 113-116, 127, 129, 130, 132, 133, 135-140, 151, 159, 171
Kudüs 12, 88, 89, 91-94, 97, 99, 101, 104, 107, 108, 112, 115, 119, 176
Kulan Arslan 79, 80, 81
Kutalmış 20, 46, 47-49, 53, 54, 80, 123
Kürboga 101, 103, 104
Kütahya 13, 97, 130, 135, 150-153, 165

L

Laodikeia 134, 135, 150
Lombardlar 110, 111, 112

M

Malatya 17, 23, 25-27, 81, 94-96, 119, 121, 123, 124, 126, 127, 129, 158, 165
Malazgirt 22-25, 27, 31-35, 37-40, 42, 44, 45, 50, 58, 88, 105, 106, 120, 133, 143, 170, 171, 175
Mansur 22, 45, 54-57, 67, 170
Manuel 138-140, 146, 178
Maraş 77, 97, 100, 101, 123, 124, 160
Mardin 118, 119
Mehmet Tapar 78, 118-120, 124, 125
Melik Gazi 136
Melikşah 55, 57, 65-71, 73-79, 87, 101, 117, 118, 144
Memlûkler 112
Menbic 30, 32, 37, 119
Menderes 42, 106, 107, 128, 130, 134, 135,

139, 140, 151
Mengücek 77, 119
Merzifon 111-114
Mesut 11, 19, 129, 133-136, 138, 139
Meyyâfârikîn 119, 120, 124
Moğol 112, 144
Musul 46, 101-104, 118, 124-126
Muş 21, 120, 160

N

Nikephoros Bryennios 54
Nikephoros Melissenos 57
Niksar 28, 30, 77, 109, 110, 137, 138

O

Oğuz 18, 169
Osman Turan 49, 55, 126

P

Papa II. Urbanus 88-91
Peçenekler 29, 62, 72, 75, 83, 86, 87
Philaretos Brachamios 65
Pierre 91
Porsuk 56, 57, 61, 64, 67, 71, 73-77, 83, 87, 130

R

Raymond 91, 96, 97, 98, 109, 110, 111
Rıdvan 101, 110, 112, 122, 125
Robert 62, 63, 87, 92, 167
Romanos Diogenes 28-32, 34-42, 170
Roussel 32, 34, 43, 44, 87

S

Sakarya 43, 97, 127, 152
Salar 25, 27, 28
Sinop 60, 68-70, 77, 156, 157, 165
Sivas 11, 25, 30, 77, 78, 123, 151, 158-160, 164
Siyavuş 67-70, 73
Sökmen 77, 103, 118-120
Süleyman 13, 22, 45, 47, 49-74, 77-83, 85, 101, 105, 119, 121, 124, 126, 146, 170, 171

Ş

Şam 102
Şehinşah 126, 129, 130, 132-134, 171
Şerefüddevle Müslim 65
Şöklü 48-50, 64

T

Tankred 92, 100, 127
Tanrıbermiş 77, 106
Tatvan 120
Tekiş 65
Timurtaş 119
Trabzon 24, 44, 119, 123, 152, 157, 158, 160, 177, 179, 180
Tuğrul 18-23, 27, 29, 46, 67, 127, 129
Tunceli 21, 77, 119
Turchia 149, 163, 164, 166
Tutuş 44, 55, 65-67, 118
Türkmen 12, 19-22, 24-27, 29-31, 36, 42, 43, 47, 50, 51, 53, 55, 58, 60, 62, 64, 69, 70, 76, 79-82, 85, 86, 105-107, 110, 112, 115, 116, 118, 120, 124, 126, 129, 130, 134, 137, 140, 143, 144, 146, 152, 157, 170-172, 179

U

Uluborlu 132, 134, 135
Urfa 17, 25-28, 31, 33, 35, 37, 41, 56, 67, 104, 119, 123, 124, 158, 161, 165, 166

Y

Yağısıyan 101, 102, 103, 104